

Μαγδαληνή Ζ. Τσιτσιπάτη MSc

Υποψήφια Διδάκτωρ

Η *Εξαήμερος (Exameron)* του αγίου Αμβροσίου Μεδιολάνων

Ο άγιος Αμβρόσιος Μεδιολάνων (339-397) συνέταξε ερμηνευτικά, κατηχητικά, δογματικά-αντιαιρετικά, ηθικά και ασκητικά έργα, ύμνους, τους οποίους και μελοποίησε, Λόγους και Επιστολές. Η χρονολόγηση πολλών έργων του είναι δύσκολη. Ο αναγνώστης όμως μπορεί να παρακολουθήσει μέσω των ακριβώς ή των κατά προσέγγιση χρονολογημένων συγγραφών τη δημιουργία και την πνευματική ανέλιξη του αγίου.

Το μεγαλύτερο μέρος των συγγραφών του αγίου Αμβροσίου Μεδιολάνων αποτελείται από επεξεργασμένα κηρύγματα, τα οποία διακρίνονται για τον οικοδομητικό τους χαρακτήρα, τη σαφήνεια και το ρητορικό τους ύφος¹. Στα κείμενά του κυριαρχεί ο βιβλικός λόγος, ο οποίος, συνήθως, ερμηνεύεται αλληγορικά κάτω από την επίδραση του Φίλωνα Αλεξανδρέα και του Ωριγένη².

Επιδράσεις δέχεται και από τους Λατίνους εκκλησιαστικούς συγγραφείς και πατέρες όπως ο Τερτυλλιανός, ο Κυπριανός Καρχηδόνας και ο Ιλάριος Πικτάβων³. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα για το συγγραφικό του έργο είναι το γεγονός ότι ο Αμβρόσιος ήταν άριστος γνώστης της ελληνικής γλώσσας κάτι που του έδινε την ευχέρεια να προσεγγίζει το πρωτότυπο κείμενο της Καινής Διαθήκης, την ελληνική μετάφραση των παλαιοδιαθηκικών βιβλίων από τους Ο΄, αλλά και τις συγγραφές του Φίλωνα, του Ωριγένη, του Κυρίλλου Ιεροσολύμων, του Διδύμου Αλεξανδρέα, του Μ. Αθανασίου, του Μ. Βασιλείου, του Γρηγορίου Θεολόγου και πιθανόν και του Ιωάννη Χρυσοστόμου, οι οποίοι επιδρούν στη σκέψη του.

---

¹ Φ. Ιωαννίδης, *Αμβρόσιος Μεδιολάνων, De Paenitentia – Περί Μετανοίας, Εισαγωγή-Κείμενο-Μετάφραση-Σχόλια*, Acta Varia Academica 22, εκδ. Ostrakon Publishing, Θεσσαλονίκη 2018, 22

² Φ. Ιωαννίδης, *Αμβρόσιος Μεδιολάνων, De Paenitentia – Περί Μετανοίας*, ό.π., 22

³ G. Banterle, *Le fonti latine su sant' Ambrogio*, Opera Omnia di Sant' Ambrogio, Sussidi 24/2, Biblioteca Ambrosiana-Città Nuova Editrice, Milano-Roma 1991

Επίσης τρέφει ιδιαίτερη αγάπη για τον Όμηρο, τον Ξενοφώντα, τους τραγικούς ποιητές, τον Αριστοτέλη, τους Επικούρειους, τον Πλάτωνα και τους νεοπλατωνικούς φιλοσόφους, ενώ από τους Λατίνους εντυπωσιάζεται από τον Βιργίλιο, τον Κικέρωνα, τον Σαλλούστιο και τον Σενέκα. Στα έργα του βλέπουμε αρκετά παραθέματα σχεδόν από όλους τους παραπάνω που αναφέραμε, στα οποία προχωράει στην ερμηνεία τους με σκοπό να μορφώσει τόσο το ακροατήριό του όσο και τον αναγνώστη του.

Η *Εξαήμερος (Exameron)*, κατά πάσα πιθανότητα, παρουσιάστηκε τη Μ. Τεσσαρακοστή και μάλιστα κατά τη διάρκεια των έξι ημερών της Μ. Εβδομάδας από 19 έως 24 Απριλίου του έτους 387.

Πρόκειται για ένα από τα πιο σημαντικά έργα του αγίου Αμβροσίου, το οποίο συντάχθηκε στα λατινικά και αποτελείται από εννέα Ομιλίες που αφορούν στη δημιουργία του κόσμου⁴. Η γραπτή μορφή του έργου διαιρείται σε έξι βιβλία, τα οποία αντιστοιχούν στην ανάλυση των συμβάντων κάθε ημέρας από τη βιβλική διήγηση. Εικάζεται ότι οι Ομιλίες καταγράφηκαν από στενογράφους, αλλά την τελική εποπτεία για την έκδοση του έργου την είχε ο ίδιος ο ιεράρχης. Σε επιστολές του προς το διάκονο Οροντιανό και τον επίσκοπο Σαβίνο, ο Αμβρόσιος δηλώνει ευθέως ότι το σύγγραμμα έχει γραφτεί από τον ίδιο⁵ και πως η ονομασία *Exameron* έχει δοθεί από αυτόν.

Ο Karl Schenkl, που εκδόνησε την κριτική έκδοση του κειμένου, μας πληροφορεί ότι όλοι οι αμβροσιανοί κώδικες χρησιμοποιούν τον τύπο *Exameron*. Αν και η γνώση της ελληνικής γλώσσας από τον Αμβρόσιο μας αφήνει κάποια ερωτήματα για την ακρίβεια αυτής της λατινικής μεταγραφής, γενικά η μορφή αυτή είναι μέχρι σήμερα αποδεκτή στη γραμματολογική έρευνα⁶.

Το έργο παρουσιάζει στενή εξάρτηση από τις αντίστοιχες Ομιλίες του Μ. Βασιλείου αλλά και από συναφή έργα του Ιππολύτου και του Ωριγένη. Οι επιρροές από τον Καππαδόκη ιεράρχη είναι έκδηλες στη διαίρεση του έργου, αλλά και στη συνολική δομή με την οποία εκτυλίσσονται οι σκέψεις του. Εκτιμάται, πάντως, ότι

---

⁴ Γεν 1, 1-26

⁵ Αγίου Αμβροσίου, επισκόπου Μεδιολάνων, *Εξαήμερον*, μετ. Στ. Βασιλόπουλος, εκδ. Νεκτ. Παναγόπουλος, Αθήνα 1998, 7

⁶ K. Schenkl, *S. Ambrosii Opera*, CSEL XXXII, Vindobonae 1897, XII

ακόμη και αν η εξάρτηση του αγίου Αμβροσίου από το Μέγα Βασίλειο θεωρηθεί στενή, η προσφορά του πρώτου δεν ελαττώνεται, καθώς αποτέλεσε τη γλωσσική γέφυρα με την οποία ο Χριστιανισμός της Δύσης εξοικειώθηκε με τη σκέψη του αρχιεπισκόπου Καισαρείας⁷.

Ο τρόπος παράθεσης των επιχειρημάτων του φανερώνει επίσης και μία καλά αφομοιωμένη γνώση των επιστημονικών δεδομένων της εποχής του, αλλά και της γενικότερης θύραθεν παιδείας που ο ίδιος κατείχε. Πέραν από αυτό, είναι ωστόσο εμφανές και το προσωπικό ύφος της γραφής του. Σε γενικές γραμμές ο λόγος του κινείται σε δοκιμιακό ύφος, με ορισμένες έντονες ποιητικές εξάρσεις⁸.

Ωστόσο, στο κείμενο υπάρχουν πολλοί πλατειασμοί και συχνές παρεκβάσεις, που διαταράσσουν την ισορροπία του λόγου και την ομαλή παρουσίαση του θέματος. Ο Αμβρόσιος βέβαια δείχνει ότι το γνωρίζει, αλλά ταυτόχρονα δεν ανησυχεί υπερβολικά, γιατί πολλά από αυτά τα φαινόμενα έχουν διατηρηθεί και μετά την αναθεώρηση του κειμένου του ταχυγράφου.

Παρά ταύτα, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η αμβροσιανή *Εξαήμερος* είναι πάνω απ' όλα ένα εξηγητικό έργο, που επιχειρεί να ερμηνεύσει τις έξι ημέρες της δημιουργίας, με τον άγιο να υιοθετεί κατά βάση την κυριολεξία στην ερμηνεία του χωρίς όμως να απουσιάζει και η αλληγορία ή η πνευματική ερμηνεία κατά τον Ωριγένη.

Πάντως είναι γεγονός ότι η *Exameron* παραμένει, σε πάρα πολλά σημεία της, ένα συναρπαστικό βιβλίο, επειδή γεννήθηκε από έναν άνθρωπο με πολύ ζωντανή πίστη, από μια φλογερή ψυχή, από μια καρδιά που είναι ερωτευμένη με το μεγαλείο του σύμπαντος ως αντανάκλαση της σοφίας και της καλοσύνης του Θεού.

---

⁷ Cl. J. Glacken, *Traces on the Rhodian Shore: Nature and Culture in Western Thought from Ancient Times to the End of the Eighteenth Century*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles 1976, 189

⁸ M. Akers, *From the Hexaemeral to the Physico-theological: A study of Thomas Traherne's Meditations on the Six Days of the Creation and the Kingdom of God focusing upon the Cosmological Controversy*, ProQuest, UMI Dissertation Publishing, Ann Arbor, MI, 2008, 24, 27

Βιβλιογραφία

Αγίου Αμβροσίου, επισκόπου Μεδιολάνων, *Εξαήμερον*, μετ. Στ. Βασιλόπουλος, εκδ. Νεκτ. Παναγόπουλος, Αθήνα 1998

Banterle, G., *Le fonti latine su sant' Ambrogio, Opera Omnia di Sant' Ambrogio*, Sussidi 24/2, Biblioteca Ambrosiana - Città Nuova Editrice, Milano-Roma 1991

Glacken, Cl. J., *Traces on the Rhodian Shore: Nature and Culture in Western Thought from Ancient Times to the End of the Eighteenth Century*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles 1976

Akers, M., *From the Hexaemeral to the Physico-theological: A study of Thomas Traherne's Meditations on the Six Days of the Creation and the Kingdom of God focusing upon the Cosmological Controversy*, ProQuest, UMI Dissertation Publishing, Ann Arbor, MI, 2008

Ιωαννίδης, Φ., *Αμβρόσιος Μεδιολάνων, De Paenitentia – Περί Μετανοίας, Εισαγωγή-Κείμενο-Μετάφραση-Σχόλια*, Acta Varia Academica 22, εκδ. Ostracon Publishing, Θεσσαλονίκη 2018